

TOM WRIGHT

**HET
GEHEIM VAN
HANDELINGEN**

**HERONTDEKKEN WAT
DE KERK IS**

TOM WRIGHT

**HET GEHEIM VAN
HANDELINGEN**

**HERONTDEKKEN WAT
DE KERK IS**

Vertaald door Leontine Elbers-Savert

Inhoud

Woord vooraf	9
1. <i>Handelingen 1</i>	
Naar de uiteinden van de aarde!	13
2. <i>Handelingen 2-4</i>	
De nieuwe tempel	36
3. <i>Handelingen 5-8</i>	
Missie en martelaarschap	60
4. <i>Handelingen 9-12</i>	
De muur naar de heidenen doorbroken	82
5. <i>Handelingen 13-16</i>	
Bekeerlingen en tegenstand	104
6. <i>Handelingen 17-20</i>	
De cirkel is rond	128
7. <i>Handelingen 17:16-34</i>	
De onbekende god?	151

8. <i>Handelingen 21-24</i>	
Problemen in Jeruzalem	185
9. <i>Handelingen 25-28</i>	
En dan naar Rome	207
Leeswijzer	231
Register	235

Woord vooraf

Dit boek geeft een soort overzicht in vogelvlucht van De handelingen van de apostelen. Er is veel te zeggen voor een vers-voor-vers-exegese en verklaring van het Nieuwe Testament, maar er is ook veel voor te zeggen om af en toe even uit te zoomen en te kijken naar de grote lijnen, om zo te zien hoe bepaalde thema's worden uitgelicht en uitgewerkt. Dit boek is van het tweede soort. Het doorloopt Handelingen in stappen van steeds vier hoofdstukken tegelijk, met uitzondering van de Inleiding en, zoals ik hieronder toelicht, een uitgebreidere behandeling van Handelingen 17. Op een paar verwijzingen na heb ik geen pogingen ondernomen om dieper in te gaan op de huidige stand van de wetenschap, hoewel iedereen die bekend is met het veld zal zien waar ik bepaalde keuzes maak. Vaak ben ik het eens met andere wetenschappers, en soms ook niet, maar zonder dat expliciet te vermelden. Ik heb een overzicht met studiemateriaal bijgevoegd voor wie dieper wil graven.

Dit boek was aanvankelijk een serie lessen die ik in het voorjaar van 2023 gegeven heb aan Wycliffe Hall in Oxford en die ik vervolgens kon uitdiepen en verder ontwikkelen toen ik in juni van dat jaar te gast was bij de South Main Baptist

Church in Houston, Texas. Ik heb bepaalde spreektaalelementen gehandhaafd, maar in grote lijnen heb ik ze aangepast naar een meer ‘geschreven’ stijl.

Mijn gastheer tijdens de lessen in Houston was Steve Wells, voorganger van de South Main Baptist Church, en daarnaast werd ik ondersteund door het Truett Seminary, onder leiding van professor Todd Still. Het hele gebeuren werd gecoördineerd door het team van N.T. Wright Online, inmiddels bekend als *Admirato*, onder leiding van dr. David Seemuth. Heel veel mensen hebben bijgedragen aan het vlotte verloop van het gebeuren – waaronder het regelen van een tandheelkundige noodbehandeling in verband met een plotselinge ontsteking die het spreken tot een pijnlijke zaak dreigde te maken. Ik ben hun allemaal heel dankbaar.

Tijdens mijn voorbereiding van de lessen voor Houston had ik al besloten om me bij de behandeling van Paulus’ toespraak in Athene door de tekst te laten leiden en een hele les specifiek aan dat gedeelte te besteden in plaats van me gewoon te houden aan het schema van vier hoofdstukken per keer. Toen ik eenmaal in Houston was, werd ik uitgenodigd door Mark Lanier om een lezing te houden tijdens een conferentie in de Lanier Library, en ik besloot dezelfde thema’s verder uit te werken. Deze uitvoerige bespreking vind je terug in de hier volgende tekst, zodat het hoofdstuk dat aan Handelingen 17 gewijd is, iets langer en meer gedetailleerd dan de rest van het boek ingaat op hedendaagse kwesties.

Eén opmerking over het taalgebruik: ik ben ertoe overgegaan om ‘Judeeër’ en ‘Judees’ te zeggen in plaats van ‘Jood’ of ‘Joods’. Zo kunnen we, naar mijn overtuiging, op een historisch verantwoorde wijze nadenken over de manier waarop de oude wereld de Judese diaspora zag, zonder dat de moderne

betekenis van de woorden ‘Jood’ of ‘Joods’ daar op een subtiële manier in doorklinkt.

Tenzij anders aangegeven zijn citaten uit het Nieuwe Testament ontleend aan of aangepast op basis van *The New Testament for Everyone* (Londen, SPCK; Grand Rapids: Zondervan, 2023).¹

Zoals steeds ben ik Philip Law en zijn team bij SPCK in Londen en Katya Covrett en haar collega's bij Zondervan dankbaar voor hun hulp bij het voltooiën van dit boek. Ik ben vooral professor Steve Walton dankbaar voor het nauwkeurig doorlezen van een eerdere versie en voor al zijn nuttige opmerkingen, hoewel alle overgebleven fouten, hetzij feitelijk, hetzij wat beoordeling betreft, helemaal voor mijn rekening komen.

Met heel veel plezier draag ik dit boek op aan mijn jongste kleinzoon, Jesse Chevallier Wright.

Tom Wright
Wycliffe Hall, Oxford

¹ Noot vertaler: De Nederlandse uitgave is gebaseerd op de NBV21, tenzij anders aangegeven.

Handelingen 1

Naar de uiteinden van de aarde!

Inleiding

Dit boek biedt een weliswaar korte maar niet oppervlakkige inleiding tot het bijbelboek De handelingen van de apostelen. Handelingen is een lijvig boek, precies in het midden van het Nieuwe Testament, dat terugkijkt op de vier evangeliën en vooruitkijkt naar de missie van de vroege kerk. Het biedt een kader voor ons begrip van de Brieven, maar het doet meer dan dat. Het geeft een complex en genuanceerd beeld van wat het betekende om het evangelie van Jezus, Israëls messias, uit te dragen in de wereld waarover Israëls messias de status van Heer opeist. Het betekende een confrontatie met de cultuur van de Griekse en de Romeinse wereld, en natuurlijk ook met de Judeese wereld, waarin het messiaschap op zich stond waarvoor het stond – zelfs wanneer het opnieuw gedefinieerd werd rond de gekruisigde en opgestane Jezus. Dit alles komt duidelijk voor het voetlicht in Handelingen, en geeft ons

genoeg om over na te denken wanneer we zelf met nieuwe vragen over evangelie en cultuur worden geconfronteerd in onze eigen verwarrende wereld.

Handelingen is een spannend boek. Meer dan dertig jaar kerkgeschiedenis flitst voorbij: vol informatie, vol met lessen en vol met personen die het overdenken waard zijn. Het is niet moeilijk om daar de elementen uit te pikken die ons persoonlijk aanspreken, maar het gevaar daarvan is dat we de meer overkoepelende thema's missen. Sommige daarvan zijn heel relevant voor het uitdagende leven en de uitdagende taak waarvoor Jezus' volgelingen in deze tijd geroepen zijn.

In het eerste hoofdstuk richt ik me vooral op Handelingen 1 als de inleiding tot het hele boek. Vervolgens zullen we telkens vier hoofdstukken tegelijk bekijken, waarbij we ons concentreren op specifieke passages. In hoofdstuk 2 bekijken we dus Handelingen 2-4 als geheel, en vandaar gaan we per vier hoofdstukken verder tot in hoofdstuk 9 Paulus naar Rome vertrekt – en daaraan voegen we een heel extra hoofdstuk toe dat gaat over de compacte maar levendige en fascinerende toespraak van Paulus in Athene (Hand. 17). De hoofdstukverdeling in Handelingen is grotendeels willekeurig. Zoals bekend werd het Nieuwe Testament pas een paar eeuwen later in 'hoofdstukken' en 'verzen' opgedeeld. Maar we kunnen ermee uit de voeten.

De enige niet-willekeurige indeling is dat Handelingen zelf een natuurlijke breuk kent aan het einde van hoofdstuk 12. Die sluit aan bij Jezus' opdracht aan de leerlingen in 1:8: ze zullen zijn getuigen zijn in Jeruzalem, Judea en Samaria – dat zijn de eerste twaalf hoofdstukken – en vervolgens 'tot aan de uiteinden van de aarde', dat zijn de hoofdstukken 13-28. Aan-gezien alle wegen *naar* Rome leiden, leidden ook alle wegen

Rome *uit*. Zodra de boodschap daar was aangekomen, zou ze alle kanten op gaan. En inderdaad, de gedachte dat de ‘boodschap’, het ‘woord’, zijn eigen werk doet – wat duidelijk een manier van spreken is over de manier waarop God zelf aan het werk is *door* het ‘woord’ – is op zich een van de belangrijke thema’s van Handelingen.² Zoals we zullen zien, herkenden veel eerste-eeuwse hoorders van hoofdstuk 1 in de aanspraken van Jezus al een duidelijke, zij het impliciete, uitdaging aan die van de keizer.

De opgestane Jezus en het koninkrijk van God

We beginnen dus bij het begin. Lucas houdt zich aan het oude gebruik om zijn werk op te dragen aan een met name genoemde persoon, mogelijk een beschermheer of gewoon een vriend; de naam kan zelfs een algemene aanduiding zijn voor iedere welwillende lezer, aangezien *Theofilus* ook ‘liefhebber van God’ kan betekenen. Deze opdracht komt overeen met die aan het begin van Lucas’ evangelie, ‘mijn eerste boek’, zoals hij zegt. Daarin had hij beschreven wat Jezus gedaan en onderwezen had. Volgens de Emmaüsgangers was Jezus een machtig profeet, in woord en daad. Maar het cruciale punt hier, wat bepaalt op welke manier we volgens Lucas zijn hele boek moeten lezen, is dat hij nu spreekt over alles wat Jezus *begonnen* is te doen én te onderwijzen (Hand. 1:1, HSV). Met andere woorden, het ‘doen’ én het ‘onderwijzen’ was niet opgehouden.

2 We zouden dit kunnen vergelijken met de verschillende oudtestamentische passages waarin ‘het woord’ de scheppende kracht van de enige God vertegenwoordigt: bijv. Jes. 40:8; 55:11. In Gen. 1 spreekt God en wordt de wereld tot aanzijn gebracht (vergelijk ook bijv. Ps. 33:6, 9).

Hoe wordt dit concreet? In Handelingen lezen we heel vaak dat de Heer tot mensen sprak – vaak tot Paulus – of hen bijstond bij specifieke gelegenheden. Maar Jezus' betrokkenheid is niet beperkt tot deze expliciete ogenblikken. Jezus is hier niet simpelweg een figuur uit het historische verleden of het theologische, hemelse heden (hoewel Hij dat allebei ook is). Hij leeft, is actief, geeft leiding, spreekt, verricht machtige daden. Zijn werk, het onderwijzen van de leerlingen, gaat door, zoals in vers 2, zelfs in die vreemde periode tussen Pasen en Hemelvaart. We moeten hier opmerken dat Lucas ons vertelt dat Jezus hun *door de heilige geest* (v. 2, HSV) instructies gaf – met andere woorden, hoewel de geest op een nieuwe manier op hen wordt uitgestort in hoofdstuk 2, was de geest al actief in het openen van hun geest en hun hart.³

Vers 3 vertelt ons over de basis waarop de rest van het boek staat: de opstanding en het koninkrijk van God. Lucas benadrukt dat Jezus na zijn sterven lichamelijk opgestaan bleek te zijn. Alles in dit boek staat of valt met de opstanding van Jezus, niet alleen als een merkwaardig, spectaculair wonder dat God voor Jezus verricht heeft, maar vooral als de introductie van Gods nieuwe schepping in de persoon van zijn Zoon. Lucas zegt dat Jezus 'bewijzen' levert. Dat betekent dat er al in de tijd dat Lucas dit schreef, mensen waren die de essentie van wat er met Pasen gebeurd was, aanvochten, en dat Lucas, net als de anderen, hen regelmatig terugverwees naar wat er in die veertig dagen werkelijk gebeurd was.

3 Ik gebruik geen hoofdletter voor 'geest' omdat de vroege christenen *pneuma* gebruikten zonder onderscheid te maken tussen degene naar wie zij verwezen en de vele andere betekenissen van het woord in de filosofische stromingen van hun tijd. Hun gebruik van het woord moest zijn eigen weg in de wereld vinden, net als zichzelf.

Natuurlijk wordt Jezus' opstanding vervolgens het doorslaggevende element in de confrontatie met de rest van de wereld. Dat geldt zowel voor de tempelautoriteiten aan het begin van hoofdstuk 4 (die boos zijn omdat de leerlingen beweren dat de langverwachte wederopstanding heeft plaatsgevonden in de persoon van Jezus) als voor de leden van de hoge raad in Athene in hoofdstuk 17, die Paulus uitlachen als hij vertelt dat Jezus is opgewekt uit de doden en zal terugkomen als rechter. Als de boodschap van de opstanding niets meer geweest was dan (zoals sommigen in onze eigen tijd beweren) dat 'de zaak van Jezus doorgaat' of dat Jezus op de een of andere geestelijke manier voortleefde (wat dat ook mocht betekenen), zonder dat er iets met zijn lichaam was gebeurd, zou niemand geschokt geweest zijn. Maar dat waren de mensen wel.

In elk geval was het onderwijs van de opgestane Heer tijdens de korte periode die voorafging aan zijn hemelvaart gericht op 'het koninkrijk van God'. Omdat dat het centrale thema van Jezus' openbare bediening was geweest, kan het verrassend zijn dat er in Handelingen niet veel naar verwezen wordt. We vinden hier, in de verzen 3 en 6, twee verwijzingen; twee verwijzingen in 28:23 en 31, helemaal aan het einde van het boek; en maar vier verwijzingen in de rest van het boek, die steeds staan voor 'waar de apostelen in grote lijnen over spraken'. Niet veel om je op te baseren, zouden we kunnen denken.

Maar dat betekent niet dat Lucas het bagatelliseert. Net als in Paulus' brieven is de *uitdrukking* 'koninkrijk van God' goeddeels afwezig omdat de *werkelijkheid* – Jezus als hoogste Heer, die regeert over Gods wereld – overal aanwezig is. Dus Handelingen heeft als twee boekensteunen eerst het gedeelte dat

we nu bekijken, waarin Jezus uitleg geeft over het koninkrijk, en vervolgens hoofdstuk 28, waarin Paulus ‘vrijmoedig (...) zonder dat hem iets in de weg werd gelegd’ spreekt over God als koning en Jezus als Heer. Daarmee weet je waar de rest van het verhaal over gaat.

De uitdrukking ‘koninkrijk van God’ was tenslotte al een symbool, een zegswijze, in de Judeese wereld van Jezus’ tijd. Daarmee werd verwezen naar de vrolijke verwachting, in de Psalmen en in Jesaja 52, van de vervulling van de belofte dat JHWH terug zou keren naar deze wereld, terug naar Israël, om te heersen en alles te herstellen.⁴ Wat Handelingen ons gaat vertellen is hoe dat eruitzag toen het zover was: hoe die hoop verwezenlijkt werd.

In de verzen 4-5 balanceren de leerlingen tussen de doop van Johannes en de nieuwe doop met de geest die hun beloofd is, en die we in het volgende hoofdstuk zullen tegenkomen. (Dit is een van die vreemde passages die lijkt te botsen met het plaatje in Matteüs en Marcus, waar de leerlingen Jezus treffen op een berg in Galilea: bij Lucas vinden alle ontmoetingen in of rond Jeruzalem plaats. Johannes kiest voor allebei: sommige ontmoetingen in Jeruzalem, sommige in Galilea. Die oneffenheden vormen, zoals door veel schrijvers is opgemerkt, een van de redenen om aan te nemen dat de opstandingsverhalen niet pas een generatie later verzonnen en bijgeschaafd zijn. Ik heb daar elders over geschreven.⁵)

Het is misschien belangrijker om stil te staan bij de doop van Johannes, als inleiding op de doop met de geest die straks

4 Zie bijv. Ps. 93:1; 97:1; 99:1; Jes. 52:7.

5 Zie mijn *RSG*, hs. 13. Afkortingen van mijn publicaties staan vermeld in de aanbevolen literatuur.

aan de orde komt. Want wat deed Johannes nu eigenlijk? Hij blies de symbolen van Israëls ontstaansgeschiedenis, de exodus, nieuw leven in. Wat hij eigenlijk zei, was: 'Dit is de tijd van de nieuwe exodus, en zo kun je er deel van uitmaken!' Met andere woorden, het was een in scène gezette gelijkenis van de langverwachte redding, de verlossing van Israël uit de slavernij van de duistere machten van het heidendom, en het begin van de reis naar het beloofde erfdeel. Maar, net als in Paulus' brieven (bijvoorbeeld in Romeinen 8), is die 'erfenis' niet, zoals de meeste moderne christenen waarschijnlijk geloven, de 'hemel'. De erfenis is Gods belofte aan Abraham, verbreed in zijn beloften aan David, met betrekking tot de hele wereld.⁶ En net zoals in de eerste exodus liep de weg naar het beloofde land via God zelf, die in hun midden kwam wonen (Ex. 40) om hen erheen te brengen. En dat is precies wat er zal gebeuren in het volgende hoofdstuk, bij de uitstorting van de geest.

Koninkrijk en getuigenis

Daarmee komen we aan bij de brandende vraag van de leerlingen in vers 6: 'Heer, gaat U dan binnen afzienbare tijd het koninkschap over Israël herstellen?' Die vraag komt voort uit een fikse verwarring. Jezus' vrienden hadden zijn kruisiging en opstanding natuurlijk niet verwacht. Die schokkende en chaotische gebeurtenissen pasten totaal niet in hun voorstelling van de manier waarop Gods grote voornemen gerealiseerd zou worden. De reden waarom ze Jezus gevolgd waren, was dat ze ervan overtuigd geraakt waren dat Hij Israëls messias was, de koning die Israël zou verlossen en hun lot uiteindelijk zou omkeren. Vandaar dat ze zeggen: 'Kunnen we nu

⁶ Zie Rom. 4:13; 8:12-30.

NIEUW LICHT OP HANDELINGEN

In *Het geheim van Handelingen* geeft Tom Wright een verrassend frisse en toegankelijke introductie op een van de meest cruciale, maar vaak ondergewaardeerde boeken van het Nieuwe Testament. Handelingen vormt de schakel tussen het leven van Jezus en de opkomst van de vroege kerk, tussen het Joodse erfgoed en de wereld van Grieken en Romeinen. Wright laat zien hoe dit boek alleen te begrijpen is tegen de achtergrond van de spanningen die hiermee gepaard gaan en hoe het evangelie van Jezus als messias van Israël zich een weg baant naar het hart van de toenmalige wereld. Met zijn kenmerkende helderheid en theologische diepgang brengt Wright niet alleen het verhaal van de vroege kerk tot leven, maar helpt hij ook de lezer om 'de weg van Jezus' opnieuw te ontdekken.

Tom Wright, vooraanstaand nieuw-testamenticus en auteur, staat bekend om zijn toegankelijke theologie en diepe bijbeluitleg. Als voormalig bisschop van Durham en hoogleraar in Oxford en St. Andrews inspireert hij wereldwijd met zijn visie op Jezus, Paulus en de kerk.

9 789043 542982

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4298 2 • NUR 700